

Taivaan aine ja henki

■ PERTTI KOSKIMIES

Yrjö Sepänmaa, Liisa Heikkilä-Palo ja Virpi Kaukio (toim.):
Korkea taivas. Maahenki 2012.

Taivaasta on moneksi. Se ulottuu ihmismielen käsityskyvyn ulkopuolelle. Se on luonnontieteilijälle ilmakehä, avaruus ja syvä taivas. Englannin kieli tarvitsee taivaan kuvaamiseen kolme sanaa: *sky, heaven ja space*. Mutta suomalainen on mutkattomampi, hänelle kaikki maanpiirin päällä, ihmisen silmissä ja mielessä, on taivasta.

Korkea taivas on komea päätös Maahengen ainutlaatuiselle ympäristöestetiikan kirjasarjalle ihmisen ja maiseman suhteesta. Kirjasarja perustuu vuosina 1994–2009 pidettyihin kansainvälisiin ympäristöestetiikan konferensseihin, joissa esiintyi parisataa luennoijaa ja taiteilijaa sekä nelinkertainen määrä yleisöä. Lähtökohtana on ollut luonto kauneuden kokemisen ja kauneuden filosofian tärkeimpänä lähteenä ja kohteena. Konferenssit ja kirjat ovat synnyttäneet uutta ajattelua luonnon, maiseman,

ihmistyön ja ylipäänsä elämänpiirimme estetiikasta, kokemisesta ja eläytymisestä. Kirjat ovat hämmäyttävän moniääninen kirjo tieteilijöiden, taiteilijoiden ja ympäristöalan asiantuntijoiden puheenvuoroja maan uumenista tähtien väliseen tyhjyyteen, aikojen alusta tuntemattomaan tulevaisuuteen, eläväisen iduista tuonpuoleisen taakse.

Ihminen taivaankannen alla

Yrjö Sepänmaa tarkastelee johdannossaan ihmistä avaruuden syrjäisen planeetan asukkaana, jolle taivas edustaa ääretöntä avaruutta, mutta myös maailmankuvan rajoja. Toisaalta ihminen on mitättömistä mitättömin tässä mittakaavassa, toisaalta maailmansa keskipisteessä. Mistä taivas alkaa ja mihin se päättyy? Miten koemme kaukaisemman avaruuden, jonne voimme kurkottaa vain laitteidemme avulla?

Taivas on ihmisen elämää rajoittavana päivänsinisenä kupuna ja tähtien pilkuttamana yöntummana äärettömyytenä kiehtonut ihmismieltä enemmän kuin satojen sukupolvien ajan kosketeltavaksi ja tutkittavaksi altistunut maankamara tai vedenpiiri. Sepänmaa toteaa taivaan yhdistävän sekä nykyiset ihmiset eri puolilla maapalloa (siitä esimerkiksi maahanmuuttajiemme kirjoituskokoelman nimi *Sama taivas, eri maa*, 1999) että nykyihmiset menneisiin sukupolviin. Taivas on ollut sama kautta ihmislajin historian, ja kautta aikain toisiaan pakenevat tähdet ovat koko universumin historia. Samaa historian mittakaavaa emme näe maassa emmekä vedessä, emme elävissä emmekä kuolleessa luonnossa. Sepänmaa nostaa esiin myös ih-

misen ihailun taivaankappaleiden täsmällisyydestä, matemaattisesti kauniista kosmisesta liikkeestä, joka jatkuu ja jatkuu aikojen tuolle puolen.

Meitä liikuttavat taivaan konkreettisemmatkin ilmiöt: ilmakehän muutokset, joista seuraavat vuorokauden- ja vuodenaikojen vaihtelut, kuivuudet, kuumuudet, myrskyt ja muut sääilmiöt. Ja mitä onkaan merkinnyt ihmiselle ikihaave lentämisestä, millaisia mielenliikkeitä ihmiselle on luonut kuva sinisestä planeetastamme avaruudesta tai ihmisen ensimmäinen askel kuunpinnalla?

Johdannon toisen osan on kirjoittanut Valamon taivaskonferenssin pääpuhujaksi kutsuttu, mutta kolme kuukautta ennen sitä kuollut, Ronald W. Hepburn. Hän pohtii monitahoisesti sitä, miten tila tai avaruus voi olla esteettisen kokemuksen kohde, uskonnollisten oppijärjestelmien raameissa, luonnontieteellisenä tutkimuskohteena, otsonikerroksen tai ilmastojärjestelmien muutoksista johtuvana ympäristöuhkana. Hän ei painota vain näkyvää taivasta vaan myös taiteen taivasta ja avaruutta sekä muistuttaa *Kadotetun paratiisin* (1667) langenneista enkeleistä ja helvetistä maan päälle saapuvasta Saatanasta.

Yhteistä varhaisille kulttuureille ja uskonnoille oli taivaanjumalien kohoaminen korkeimpien arvojen edustajiksi. Taivas on käsitetty kaiken yllä olevaksi, eikä tämä mielen mittakaava ja tilojen arvojärjestys ole miksikään muuttunut, ei suomensukuisissa kansanuskomuksissa eikä sen rinnalla uunituoreessa kristillisyydessäkään. Kaikki tämä todistaa taivaan ylivertaisesta voimasta yli ihmisen mielen.

Jumalan valtakunta, sateiden syntysija, taiteen muusa

Kolmessa jaksossaan *Korkea taivas* tarkastelee taivasta mytologisena ja uskonnollisena käsitteenä, taivasta ilmakehänä ja avaruutena eli luonnontieteellisenä ilmiönä sekä taivasta kuva-, sana- ja muiden taiteilijoiden kuvaamana ja kuvittelemana tilana. Uskomusten ja uskontojen taivasta tarkastelevat Juha Pentikäisen, Seppo Knuutilan, Senni Timosen ja Laura Jetsun ohella Kaiha Lehari, Aysegul Sentug sekä Serafim Sepälä, jonka artikkeli armenialaisten taivasestetiikasta avasi minulle vuoristorojen ja tunturiylänpöytäjen ihailijalle monia oivalluksia. Vuorilla taivas on lähempänä, läheisempi.

Yhä vielä kielenkäyttömme todistaa ikivanhasta tarpeestamme selittää ihmisen kohtaloita Auringon, Kuun, tähtien ja taivaan ilmiöiden seurauksena. Taivas on nähty paitsi jumalten ja enkelien myös vainajien paratiisimaisena asuinsijana. Taivasta voidaan pitää myös ihmisen sisäisen rauhantilan symbolina.

Taivas on yhtä lailla ilmakehän ilmiöitä ja avaruuden kartoittamista. Siitä kirjoittavat Tapio Markkanen, Osmo Pekonen, Holmes Rolston III, Eugene C. Hargrove, Miroslav Klivar ja Barbara Sandrisser. Heidän teemansa vaihtelevat taivaan ja tähdistöjen kuvailemisen historiasta Kuun ja muiden taivaan-kappaleiden suojeluun ja luonnonkauneuden filosofiaan maailmankaikkeuden mittakaavassa. Ilmakehä säättää konkreettisesti ihmisen elämää, ilmakehän pilvet, salammat, revontulet ja taivaankannen vaihtuvat värit ovat ihmismielen vanhinta teatteria. Avaruus on taas ajantajussamme pysyvintä ja muuttumattominta, ikuista.

Kirjan kolmannessa jaksossa

kymmenen enimmäkseen eri taiteenalan edustajaa pohtii esseissään, miten monella tavalla taivasta ja ylipäänsä tilaa on kuvattu ja kuviteltu. Taivas on ollut vuosituhsien ajan kohde, mielikuva ja symboli sekä tieteellisesti että taiteellisesti uteliaalle ihmismielelle.

Toisin kuin Maa, joka on tiukan rajallinen elämänsijamme, ääretömässä ja melkein pelkkää tyhjää täynnä olevassa avaruudessa, taide ja mielikuva ovat rajattomia. Taidetakson kirjoittajat kertovat paitsi omista rajattomista matkoistaan myös selostavat edellisten sukupolvien mielenlentoja. Ennalta-arvaamattoman kiinnostavaa oli lukea esimerkiksi, kuinka ja miksi toiselta puolelta maapalloa tullut, Missourin yliopiston taiteen professori ja performansitaiteilija Cherie Sampson esitti *Kalevalan* innoittaman teoksensa *Her blue sea fire* itäsuomalaisella järvenjäällä.

Koukeroinen kieli pakottaa pinnistelemaan

Koko ympäristöestetiikan kirjasarjan päätavoite on ollut lisätä ymmärrystä ympäristön esteettisestä laadusta sekä korostaa kauneuden arvoa. Sepänmaa lupaa teosten antavan eväitä sekä ympäristöestetiikan teoreettiseen että käytännölliseen tarkasteluun. Kirjoissa on rakennettu siltaa ympäristön kauneusarvojen tutkijoista heihin, jotka työssään voisivat edistää estetiikan tavoitteita. Kirjasarjan eri osissa on tarkasteltu myös kriittisesti niitä kulttuuriimme ja elämäntapaamme liittyviä kysymyksiä, jotka heikentävät ympäristön kauneusarvoja.

Sepänmaa vakuuttaa, että havaintoihin ja tutkimustietoon maailmankuvansa pohjaava tiedemies voi oivaltaa toisenlaisia katsomi-

sen ja kokemisen tapoja taiteilijalta. Kaikkihan on ihmiskunnan yhteistä kulttuuria. Epätieteelliset mytologioiden, uskontojen tai taiteilijoiden taivaat, metsät ja vedet ovat yhteistä perintöämme. Ne kertovat, millaisia me olemme, miten koemme maailman ja kuinka eläydymme sen ilmiöihin sekä miksi meistä tuli juuri sellaisia kuin me olemme.

Humanismia harrastelevana luonnontieteilijänä pidän teossarjan monia tekstejä valitettavan vaikeaselkoisina ja junnaavina, maailmasta irrallisina pyörittelyinä. Siksi epäilen epärealistiseksi Sepänmaan toivetta, että näiden kirjojen sanoma välittyisi ”maanviljelijöille, metsänhoitajille, yrittäjille ja rakentajille, niin myös kasvattajille ja hallinto- ja tutkimustehtävissä toimiville”. En epäile ettei heidän älynsä riittäisi, päinvastoin. Iso osa käytännön ihmisistä on paljon monipuolisempia ja nokkelampia kuin yhä pikkuriikkisempiin karsinoin asettuneet akateemiset erikoistajat. Vaikeus ei synny asian vaikeudesta vaan monella kirjoittajalla sanallisen ilmaisun kankeudesta, abstrakteista käsitteistä ja ajatuksen epäselvyydestä. Tekstit luultavasti avautuvat muutamalle esteetikolle, mutta jäävät sanahelinäksi valtaosalle tolkullisista ihmisistä.

Epäselvä ja jaaritteleva teksti todistaa epäselvästä ajattelusta. Moni toivorikkaana kirjasarjaan tarttuva saattaa jättää kirjat vaikeatajuisuuden takia hyllyille pölyttymään, mikä olisi vahinko, sillä syventävällä ja kiireettömällä lukemisella kirjoista saa paljon ajateltavaa.

Kauneuden korkea veisu

Niin sarjan aiemmissa osissa kuin *Korkeassa taivaassa* kustantajan ohella kirjan tekijät, erityisesti tait-

taja Riikka Löytökorpi, kuvatoimitaja Taneli Eskola, kirjoittajat ja kuvaajat sekä kääntäjä Kai Nieminen, ansaitsevat kauniin kiitoksen. Kirjojakin enemmän ovat kongressit taideosuuksineen, retkineen ja muine oheistapahtumineen varmasti antaneet osanottajilleen. Meille lukijoille pelkkä kirjasarjakin tuottaa mielihyvää miettimään pakottavine teksteineen, tyylikkääne ja katselemista kestävine kuvaaukeamineen sekä ylipäänsä kauniina esineinä.

Ihmisen tärkein peruste suojella luontoa on se, että hän suojelee samalla omaa itseään, olennaisinta itsessään. Yhtä tärkeää historiamme tajuntaa on syvällisesti katsella, kuunnella ja käsittää maisemia, ekosysteemeitä ja luonnonilmiöitä, etenkin niiden kauneutta, moninaisuutta, ainutlaatuisuutta ja haurautta.

Kirjoittaja on biologi ja tietokirjailija.